

Den Ekonomiska Sidan

Hr Sköld avvaktar

Kan man lita på nationalbudgeten?

När staten lånar

Den senaste budgeten verkar vara ett ganska bra jobb av hr Sköld. Visst har han kritiserats på enstaka punkter för budgetarbetet med dess gissningar, avslag och tillstyrkanden, men som helhet har budgeten tydligen gjort ett relativt lugnt intryck på bedömare, särskilt som den reella underbalanseringen knappast är så stor som den oroar. Denna budget kommer dock antagligen att i efterhand karakteriseras som en mellanbudget, en avvaktande budget, påverkad av det ovissa ekonomiska läget med dess stridiga inflationistiska och deflationistiska tendenser.

Höjningen av tobaks- och spritskatten väckte givetvis opposition. Motivet från hr Skölds sida har ju här varit att balansera driftbudgeten, men den argumenteringen ter sig inte så överväldigande eftersom det reella underskottet i alla fall beräknas uppgå till 60 milj.

Inga större förändringar har inträtt i betingelserna för den ekonomiska politiken under det gångna året, säger hr Sköld. Därför har han också vid uppgörandet av budgeten för 1954/55 utgått från en oförändrad konjunkturbild. Det har varit hans viktigaste förutsättning. Hr Sköld fortsätter: Med nuvarande konjunkturutsikter kan den ekonomiska politiken fullföljas efter samma linjer som förut. Det innebär enligt finansministern en tvåfaldig beredskap — mot inflation men också mot en mera markerad konjunkturavmattning. Det finns latent möjligheter till förskjutningar i båda riktningarna, även om det aktuella läget närmast tyder på att den omedelbara uppgiften för den ekonomiska politiken är att se till att totala efterfrågan inte överstiger resurserna.

Hr Skölds slutsats blir att en restriktiv politik fortfarande måste föras. Framför allt skall bevarad jämvikt på investeringsområdet eftersträvas. Det betyder bl.a. att begränsningen av rätten till fria avskrivningar tills vidare skall behållas. På den punkten kan nog ett litet frågetecken stoppas in. Från näringslivets sida har det ju gång på gång understrukits att de fria avskrivningarna bidragit till att så pass omfattande rationaliseringar kunnat genomföras under efterkrigstiden. Kravet på förnyade rationaliseringar har — som inte minst hr Sköld själv framhållit — blivit allt annat än mindre. Vårt höga kostnadsläge kan ställa till besvärligheter för oss också i framtiden och därför är det inte så underligt om man inom näringslivet gärna sett att hr Sköld givit företagen ett handtag genom att — som en tänkbar åtgärd bland flera — avskaffa begränsningen i avskrivningsrätten.

För övrigt verkar hr Sköld glädjande ovillig att i onödan hänga fast vid detaljregleringar. Bl.a. har ju investeringsavgiften och bilaccisen opererats bort. Överhuvud tycker man sig märka ansatser till en liberal anda i statsverkspropositionen. Det sägs exempelvis tydligt ifrån att

man bör sträva efter att så långt möjligt ersätta detaljregleringarna med generella ekonomiska-politiska medel. Hr Sköld kanske kan svara att han ju alltid sagt att detaljregleringarna inte skall behållas en dag längre än nödvändigt. Det ligger väl en del i det. Men de »liberala» formuleringarna i budgeten är så pass många och så pass klara att det nästan är som om man hörde professor Lundberg läsa högt ur sin »Konjunkturer och ekonomisk politik» — den bok där chefen för konjunkturinstitutet bl.a. utvecklar sin skeptiska syn på detaljgripanden.

*

Optimismen i nationalbudgeten för 1954 gör ett förtjusande lätt och luftigt intryck. Budgetdelegationen räknar med att bruttonationalprodukten stiger med 3,5 procent, med ökad sysselsättning och med balans i betalningarna gentemot utlandet. Exportutsikterna bedöms överlag som goda, även om prognosen för träindustrin är mer försiktig. Resonemangen i nationalbudgeten innehåller dock reservationer. Det kan hända att det går illa, säger delegationen, men man kan knappast påstå att den tagit upp möjligheten av en allvarlig konjunkturredgång till diskussion. Kanske hade det varit önskvärt att alla reservationerna kompletterats med analyser. Då hade man lagt märke till dem. Det gör man kanske inte nu — reservationerna står där i sin ensamhet och riskerar att bli bortglömda, i varje fall när budgeten citeras från talarstolarna.

Den som efter ett studium av nationalbudgeten börjat planera för en dyrbar semester gör nog klokt i att något korrigerar sin privata prognos med ledning av uttalanden från andra håll. Det finns många att välja på — oftast försiktigare, ibland mer pessimistiska och i enstaka fall rent sorgsna. En konjunkturbedömning för Sveriges del innefattar ju som regel en förutsägelse också om den amerikanska utvecklingen; USA anses allmänt ha en konjunkturstyrande position. Låt oss titta på en uppmärksam amerikansk prognos. Vid en konferens i Washington i början av januari besvarade 300 nationalekonomer jakande frågan »Är konjunkturen på nedåtgående?» Ingen av de tillfrågade ansåg att en depression kan väntas, men de flesta trodde att den ekonomiska aktiviteten i USA kommer att minska med 5 à 6 procent under 1954. Det finns också en del amerikanska siffror som ser tråkiga ut. Stålverken utnyttjade t.ex. vid mitten av december bara 67 procent av kapaciteten — mot 74 en vecka tidigare! Produktionen i den viktiga bilindustrin låg 12 procent under nivån från 1952. Nationalbudgeten har också observerat de dystra utsikterna inom bilindustrin, men tröstar sig med att den minskade produktionen av bilar kommer att motvägas av ökad produktion på andra områden. Till de dystra konjunkturbedömarna hör den kände australiske nationalekonomen Colin Clark. (Industria nr 2/1953.) Han räknar med allvarliga depressionstendenser i USA under 1954.

De svenska företagschefer som uttalat sig om konjunkturutsikterna för 1954 har väl i allmänhet varit mer optimistiska än för ett år sedan. På vissa håll är dock tongångarna relativt mörka. Textilindustrin ser med be-

kymmer på framtiden och järn- och stålhanteringen väntar ett skärpt exportläge. Dystrast är man inom sjöfarten.

*

Kan man lita på nationalbudgeten? Slår beräkningarna in?

Nationalbudgeten är en ekonomisk översikt där man sökt bedöma den sannolika utvecklingen för att få en utgångspunkt för den ekonomiska politiken. Den har också ett pedagogiskt syfte: den skall för riksdagsmän och andra intresserade klargöra sammanhangen i ekonomin — många anser att nationalbudgeten just i detta avseende har sitt största och kanske t. o. m. enda värde. Det är nämligen ganska klart att vi saknar möjligheter — i form av kunskaper, intuition etc. — för att göra upp en vettig beräkning av exempelvis produktionens framtida utveckling. Det är därför vanligt att betrakta nationalbudgeten med en viss skepsis, också bland dem som är mest ansvariga för dess tillkomst. Att denna skepsis är berättigad framgår bl. a. av nedanstående jämförelse mellan nationalproduktens beräknade och dess faktiska utfall i ett antal länder. Som synes är det i stort sett bara England som kunnat nå en skaplig överensstämmelse mellan uppskattningar och slutligt resultat, ett förhållande som kanske beror på att förändringarna där varit relativt små. (Siffrorna har hämtats från ECE):

Beräkning av nationalproduktens procentuella stegring jämförd med den faktiska utvecklingen:

	1948	1949	1950	1951	1952
England beräkning	1—2	2 ¹ / ₂ —3	2 ¹ / ₂	2 ¹ / ₂ —3	1 ¹ / ₂
faktiskt utfall	5—6	3	3	2	— ¹ / ₂
Norge beräkning	0	3 ¹ / ₂	2	2	3
faktiskt utfall	4	5	5	2	1
Holland beräkning	—	5	5	6	—
faktiskt utfall	—	8	8	2	—
Sverige beräkning	1	1 ¹ / ₂	2 ¹ / ₂	3	2
faktiskt utfall	6	5	6	0	1
Danmark beräkning	1	4	3	0	(+)
faktiskt utfall	3	5	8	— ¹ / ₂	0

Undergräver staten vår inflationsberedskap genom de metoder den valt för att skaffa pengar till sina utgifter? Staten lånar stora summor i bankerna — istället för att sälja obligationer till företag och allmänhet på kapitalmarknaden — och det tänker den fortsätta med. Det är emellertid förmodligen vissa speciella risker av inflationistisk natur förknippade med en dylik upplåning.

Det är onekligen rätt nöjsamt att just problemet statsupplåningen—inflationsfaran diskuterats intensivt bland ekonomerna på sista tiden. Det ligger ju nära till hands att tolka debatten som ett uttryck för konjunkturoptimism. Ekonomer som väntar depression ägnar inte huvuddelen av sina publika framträdanden åt inflationsfaran.

Staten började under sommaren 1953 ta upp stora lån i affärsbankerna bl. a. för att finansiera de växande offentliga investeringarna. Man kan vänta sig att den finansieringsmetoden försvagar vår inflationsberedskap för framtiden, hävdar docent Erik Dahmén i Ekonomisk Tidskrift. Innehållet i hans resonemang kan här inte mer än antydast: De pengar staten lånat i bankerna betalas ut till företag och allmänhet. Pengarna ström-

mar därefter tillbaka till bankernas inlåningsräkningar, under förutsättning att omsättningens behov av sedlar inte stigit. Resultatet blir att likviditeten hos banker, företag och allmänhet ökar starkt. Bankernas innehav av skattkamarväxlar och statsobligationer växte sålunda under fjolåret med ca 1.510 milj. och samtidigt steg deras inlåning med ungefär samma belopp, eller med ca 1.480 milj.

Men, fortsätter Dahmén, om staten istället lånar pengar på kapitalmarknaden så ökar varken allmänhetens, företagets eller bankernas likviditet i samma grad. Visserligen resulterar det statliga utgiftsoverskottet fortfarande i en inlåningsökning i bankerna, men den motsvaras av en minskning, eftersom marknadens obligationsköp innebär att pengar tas ut ur bankerna och betalas in till staten. I ett sådant läge är risken för en monetär expansion mindre och inflationsberedskapen alltså bättre. Den ökade efterfrågan på kredit, som skulle bli en följd av inflationstendenser utifrån, kan lättare bemötas. Följaktligen bör så stor del som möjligt av den statliga upplåningen placeras på kapitalmarknaden.

Statens lånebehov för budgetåret 1954/55 har jämförts med föregående budgetår minskat med 375 milj. till 1.784 milj. — det är alltså fortfarande betydande. Hur är möjligheterna att täcka behovet bedömas utifrån Dahmén's resonemang? Naturligtvis kan svårigheter uppstå vid finansieringen, sade hr Sköld i statsverkspropositionen, men erfarenheterna från det gångna året tyder på att det bör gå även i fortsättningen. Här måste det emellertid inskjutas att om inflationstendenser uppkommer, så är vi enligt Dahmén's mening sannolikt ganska illa rustade att möta dem vad läget på kreditmarknaden beträffar.

Hr Sköld förefaller inte vara helt blind för inflationsrisken. Han har framhållit att den höga likviditeten på kreditmarknaden kan hota den samhällsekonomiska balansen »i ett läge med mera accentuerade expansionstendenser». Men, tillade han, det kan förutsättas att riksbanken i så fall prövar frågan om likviditetsåstramning genom skärpta kassareservbestämmelser eller »på annat sätt». Frågan är bara hur det går att genomföra i praktiken.

Vem av herrarna önskade symaskinsolja?